KØBENHAVNS UNIVERSITET

Masteropgave i participation - Kristendommens deltagerdimension

Af Berit Weigand Berg

I folkekirkeligt regi

Sognet, sognekirken og kirkeligt arbejde i sognet belyst ud fra Modéus' forståelse af delagtighed og Luthers stænderlære

Vejleder: Marlene Ringgaard Lorentsen

Afleveret den: 31. juli. 2017

Anslag: 83.827

Indholdsfortegnelse

ABSTRACT 5

1 INDLEDNING 6

1.1 Problemformulering 6

1.2 Metode 7

1.3 Afgrænsning 9

2 DEN PARTICIPATORISKE VENDING 9

2.1 Participation vs. socialisering 11

2.2 Modéus 12

2.3 Opsamling 14

3 INSTITUTIONEL SOCIALISERING OG SOCIALISERINGSAGENTER 14

3.1 ”Dåb eller ej?” 14

3.1.1 YouGov undersøgelsen 16

3.1.2 Sydhavnsundersøgelsen 15

3.1.3 Dåb som forhandling 16

3.1.4 Opsamling 17

3.2 Svenske unges kontakt med religion i hverdagen 17

3.3 Opsamling 19

4 KAN ”KOR, SPEJDER OG SKOLEN” FUNGERE SOM SOCIALISERINGSAGENTER FOR KIRKEN? 20

4.1 Institutionel socialisering 20

4.2 Socialiseringsagent 20

4.3 Den religionspædagogiske vinkel 21

4.5 Opsamling 22

5 SOCIALISERINGENS BEGRÆNSNINGER 22

5.1 Delaktighetens kris **23**

5.2 Opsamling **24**

6 FUNGERER SPEJDER SOM SOCIALISERINGSAGENT? **24**

6.1 KFUM-Spejderne i Danmark **25**

6.2 Nationalt formål **25**

6.3 En spejdergruppe **26**

6.4 Praksis **26**

6.4.1"Status på forkyndelsen" 26

6.4.2 Evaluering af "Miljøskaber" 27

6.5 Landsmødeundersøgelsen **29**

6.5.1 Undersøgelsens fund 30

6.6 opsamling **33**

7 KIRKEN OG AGENTERNE **34**

7.1 Luthersk **34**

7.2 Stænderne **35**

7.3.1 Katekismerne 35

7.3.2 Genesisforelæsningerne 36

7.3.3 Urmagter og handlingsfællesskaber 37

7.4 Stænderne på reformationens tid **37**

7.4.1 Afklerikalt men ikke sekulært 38

7.5 Stænderne Anno 2017 ..... **39**

7.6 Hvordan kan stænderne deltage i kirkens væren? **40**

7.6.1 De fire folkekirkelige opgaver 40

7.8 Opsamling **42**

8 KONKLUSION **43**

9 PERSPEKTIVERING **45**

10 LITTERATUR **45**

11 BILAGSFORTEGNELSE 47

Abstract

Within the context of Folkekirken.
The parish, the congregation and ecclesia engagement from the perspectives of Modéus concept of participation and Luthers' teaching of three estates.

Two studies both included in the report "Dåb eller ej?" suggest that Danes relate to Folkekirken trough institutional socialization. As examples of institutions are mentioned church choir, scouting and school.

To see if and how institutional socialization can work this paper looks upon sociological, pedagogical and ecclesiological aspects of socialization and participation. A Swedish study shows that youth primarily are in contact with faith and religious questions outside church. Another Swedish study shows that singing in church, as part of a choir does not lead to the feeling of participation. As a reply to that, Martin Modéus points that participation should not be understood as a method but as a value, and the feeling of participation is subject to the individual.

A casestudy of institutional socialization through scouting concludes that KFUM-Soejderne in Denmark are committed on Folkekirken and on letting kids and youth meet the Christian gospel as part of Duty to God. However, this side of scouting seems to have a low priority in the local work. When it does happen it seems to gain from the relationship between the scouts and the local church through the minister.

According to the teachings of three estates, that church are not only sociologically but also ecclesiologically depending on socialization agents.

Religious socialization is depending on the subject, who can dismiss a social agent on lack for trust. It can take place through institutional socialization – and for many youth is the only place. It leaves the church depending on others interpretation of Christianity but that is the reality of church. Scouts can be an agent for the religious socialization, but is depending on church in doing so.

1 Indledning

Danske forældres beslutning om til- eller fravalg af barnedåb er mere forhandling end socialisering. Sådan konkluderer ph.d.-stipendiaterne Karen Marie Søe Leth-Nissen og Astrid Krabbe Trolle i rapporten *Dåb eller ej? Rapport om småbørnsforældres til- og fravalg af dåb*[1]. Socialisering spiller iflg. rapporten dog alligevel en rolle ”som et mulighedsrum for forældrenes valg”[2]. Her er der tale om både den socialisering, der foregår igennem familien og dens traditioner, men også om den institutionelle socialisering. Som eksempler på institutionel socialisering næver rapporten: ”kirkekor, spejder og kendskab til kristendommen gennem folkeskolen”[3] (herefter: kor, spejder og skolen).
Rapporten peger dermed på, at det ikke er Folkekirken alene, der skaber sine relationer til danskerne gennem fx kirkelige handlinger og aktiviteter. Det er heller ikke udelukkende familietraditioner, der er afgørende for til- eller fravalg af dåb. Noget kunne dog tyde på, at andre aktører er medspillere i dette relationsopbyggende arbejde.

1.1 Problemformulering

Fokus for denne opgave er at afprøve tesen om, at det relationsopbyggende arbejde mellem kirken og forældrene også sker igennem andre aktører sådan som Leth-Nissen og Trolle peger på det i deres rapport. For at undersøge og nuancere denne tese, stilles følgende spørgsmål:

- **Hvilke muligheder er der forbundet med institutionel socialiseringer med kirken?**
- **Hvilket begrænsninger er der forbundet med institutionel socialisering med kirken?**
- **Kan spejder fungere som socialiseringsagent for kirken?**

Som case til at belyse og besvare disse spørgsmål har jeg valgt spejder, der er den ene af rapportens tre omtalte institutioner.

[1] Leth-Nissen og Trolle 2015.

[2] Leth-Nissen og Trolle 2015, 70.

[3] Leth-Nissen og Trolle 2015, 63.

1.2 Metode

Denne masteropgave er led i en fleksibel masteruddannelse med overskriften ”Participation – kristendommens deltagerdimension” og skrives indenfor faget Praktisk Teologi. Dette afspejles i metodevalget, idet der tages højde for 1) feltets dobbeltheden mellem teori og praksis og 2) masterens funktion som videreuddannelse på baggrund af praktisk erhvervserfaring. I forhold til 1) betyder det et fravalg af en ren dogmatisk eller religionssociologisk tilgang til problemformuleringen. Opgaven bygger på en teologisk refleksion over egen pastoralteologisk erfaring og kendskab til spejderbevægelsen samt fund af religionssociologisk karakter. Netop denne rækkefølge er væsentligt i forhold til 2), der forudsætter at arbejdet laves på baggrund af relevant erhvervserfaring.

Da opgaven veksler mellem religionssociologi og teologi, indledes der i afsnit 2 med nogle sproglige betragtninger, for at afklare om der findes begreber i teologiens sprogverden, der kan spejle begrebet socialisering. Til disse overvejelser bruges bl.a. *Participationens teologi og praksis*[4] af Hans Raun Iversen, Lektor ved Center for Kirkeforskning ved Københavns Universitet og *Gudstjenestens kerneværdier*[5] og arbejdet med begrebet delagtighed af biskop Martin Modéus’.[6]

I afsnit 3 tages der afsæt i Leth-Nissen og Trolles rapport med tilføjelse af en religionssociologisk vinkel med artiklen *Centralt eller perfert? Ungas kontakter med religion i vardagen*[7] af Anders Sjöborg, religionssociolog ved Uppsala universitet, der undersøger, hvor unge stifter bekendtskab med religion. Herefter belyser opgaven i afsnit 4 og 5 hvorvidt kor, spejder og skolen kan fungere som socialiseringsagent i en institutionel socialisering. Til dette er valgt et religionspædagogisk perspektiv for at finde dels muligheder - med *Medvandring*[8] af Johannes Nissen, Praktisk Teologi ved Aarhus Universitet - og dels begrænsninger, som Caroline Gustavsson, ph.d. og lektor i pædagogik ved Teologiska högskolan Stockholm, peger

---

[4] Iversen 2016.

[5] Modéus 2015.

[6] Biskop i Linköbing Stift i Svenska Kyrkan.

[7] Sjöborg 2012.

[8] Nissen 2014.

på dem i *Delaktighedtens Kris*[9].Gustavssons' indsigter stammer fra en undersøgelsen af kirkekorsangeres deltagelse i gudstjenester, og dækker dermed det ene af de tre muligheder for institutionelle socialisering, der er nævnt hos Leth-Nissen og Trolle.

I afsnit 6 belyses spejderne som det andet eksempel på en socialiseringsagenter. Dette sker igennem et casestudie af KFUM-Spejderne i Danmark, der er en af de socialiseringsagenter, der findes i folkekirkeligt regi, idet de definerer sig selv som folkekirkeligt arbejde, og er at finde lokalt i sognene, uden dog at indgå direkte i sognekirkens arbejde, idet de både økonomisk og ledelsesmæssigt er selvstændige. I studiet ses der dels på deres formål og dels på deres praksis igennem to mindre undersøgelser, der er lavet internt hos spejderne: *Status på forkyndelsen - En undersøgelse af forkyndelsen og det åndelige udviklingsområde hos KFUM-Spejderne i Danmark* fra 2011 og *Miljøskaber – et skridt mod forandring* fra 2017. For at belyse spørgsmålet om relationen til kirken/sognekirken er der til denne opgave foretaget en undersøgelse i forbindelse med Landsmødet 2016, hvor 24 grupper valgte enten at svare på et spørgeskema eller lade sig interviewe om gruppens relation til deres lokale sognekirke.

Efter en teoretisk og en praktisk analyse af institutionel socialisering, foretages i afsnit 7 en teologiske refleksion med henblik på at se, hvad der kan tale dels for og dels imod brugen af disse, set fra et dogmatisk/ekklesiologisk synspunkt. Dette sker ved en undersøgelse af Luthers stænderlære for at se, hvilken betydning den har for kirkens selvforståelse i et luthersk perspektiv og en dansk kontekst. Til dette bruges hovedsageligt *Luther og Danmark i 500 år*[10] af dr. theol. Martin Schwarz Lausten, *To eller tre regimenter i den lutherske kaldsetik*[11] af Jørgen Stenbæk, tidligere lektor ved religionsvidenskab ved Aarhus Universitet samt artikler fra antologien *Lutheran Identity and Political Theology* Grenholm[12], redigeret af Carl-Henric Grenholm og Göran Gunner hhv. professor i etik ved Uppsala Universitet og docent i Missonsvidenskab ved teologiska högskoleán Stockholm.
Opgavens fund samles og konkluderes i afsnit 9, og perspektiveres i hhv. afsnit.

---

[9] Gustavsson 2016.

[10] Lausten 2017.

[11] Stenbæk 1990.

[12] Grenholm og Gunner 2014.

1.3 Afgrænsning

Dåbsrapporten skriver om ”kor, spejder og skolen”. Fokus i denne opgave er relationen mellem det (sogne)kirkeligt og det andet kirkelige arbejde, der foregår i sognet. Skolen som casestudie vælges fra, da den som konsekvens af Folkeskoleloven fra 1975 er helt uafhængig af kirken. Den vil dog i en vis udstrækning være indirekte repræsenteret, da Nissen inddrager skolen i *Medvandring*.

Af hensyn til opgavens omfang bruges begreberne socialisering og institutionel socialisering som de findes hos Leth-Nissen og Trolle, Sjöborg og Gustavsson. Begge begreber introduceres kort i opgaven, men der foretages ikke en dybere sociologisk analyse af dem.

Personlige interviews spejdere er fravalgt, da fokus er det institutionelle. I stedet er repræsentanter fra lokale spejdergrupper blevet bedt om at svare på gruppens vegne. Det er ikke muligt at sikre, at de svarer nøgternt på gruppens vegne uden at lade sig farve af egen holdninger og meninger. Dog blev langt de fleste skemaer og interviews besvaret i samarbejde mellem to eller tre ledere fra sammen gruppe, hvilket burde trækker svarene i retningen af et kollektivt svar og dermed fungere som institutionens svar

Flere relevante vinkler er fravalgt pga. opgavens begrænsede omfang fx præstevinklen og sognekirkevinklen. Særligt præsternes syn på spejderne kunne det have været relevant at få indsigt, da besvarelserne tyder på, at netop relationen til præsten har en betydning for relationen mellem gruppen og kirken.

2 Den participatoriske vending

I opgaven bruges termerne socialisering, institutionel socialisering og socialiseringsagent. Mere om disse bl.a. i afsnit 3 og 4. Indenfor pastoralteologien findes der pendanter i begreber som opdragelse i den kristne tro, dåbsoplæring og mission. Fælles for disse er bl.a., at de rummer sproglige notifikationer af instrumentalitet. Men der findes også både i teologien og i sociologien en interesse, der ikke blot går på <u>at</u> socialiseringen sker, men også på <u>hvordan</u> den sker. Inden for teologien kommer det bl.a. til udtryk i en opmærksomhed på participation.

At participation er kommet på banen inden for dansk teologi hænger iflg. Hans Raun Iversen sammen med en tendens, der kan spores tilbage til *The Participatory Turn. Spirituality,*

Mysticism, Religious Studies (2008)[13]. Denne har givet en øget fokus på deltagelse som ”kongevejen til indsigt, erkendelse og læring”[14] inden for religionsstudier.

Begrebet at participere bliver ofte – særligt i tale - erstattet af et synonym. Der er flere muligheder i spil, når man forsøger at finde en mere udbredt term. Iversen bruger deltagelse:

> ”Ved participation forstås i denne artikels sammenhæng generelt deltagelse, hvor de deltagende får mulighed for at dele følelser, identitet og være i forhold til en virkelighed, der er større end dem selv. Ved kirkelig participation forstås former for deltagelse, som åbner deltagerne eksistentielt”[15]

De sidste års arbejde med participation peger på en kompleksitet i begrebet, i og med at oplevelsen af deltagelse suverænt ligger hos den enkelte. Når man undersøger fx deltagelse i gudstjenesten, kan den enkelte deltager ikke objektiveres, hvilket betyder, at der ikke kan laves målinger ud fra en instrumentaliseret forståelse af delagtighed.

Iversen anskuer begrebet både sociologisk og teologisk[16]. Han påpeger dels behovet for at få mennesker til at participerer i kirkens liv bl.a. ved gudstjenester og kirkelige handlinger for at sikre en socialisering. Derudover fremhæver han kristendommens participatoriske væsen sådan som han finder den bl.a. i treenighedslæren, i skabelsesteologien og i kristologien. Det får iflg. Iversen både antropologiske og ekklesiologiske konsekvenser, der også bør have praktisk betydning. Iversen oplister fem forskellige dimensioner på deltagelse; praktisk, repræsentativ, dialogisk, perspektivisk og magtmæssig participation med reference til Martin Modéus (jf. afsnit 2.2) Han fremhæver, at ”Især de to sidste dimensioner er vigtige, fordi de participerende her er med til at definere den kristendom, som deltagerne participerer i*”*[17]. Iversen peger på deltagerstyring og sam-skabelse som to synonymer, der er relevante i forhold til kirkelig participation. Dette begrundes bl.a. ud fra en skabelsesteologisk tanke om, at der ikke er en Guds

---

[13] Af Jorge N. Ferrer, ph.d. i psykologi fra Barcelona Universitet og Jacob H. Sherman, ph.d. i religionsfilosofi fra Cambridge Universitet.

[14] Iversen 2016, 229

[15] Iversen 2016, 230

[16] Participation kan både forstås som begreb og som praksisform. Her bruger jeg det i betydningen begreb.

[17] Iversen 2016, 230.

virkelighed, som mennesker kredser om som udenforstående, men at mennesket som skabt i Guds billede er virkeligheden. Det betyder at kirken er ”Guds virkes steder”, og dermed både er kultur og inkarnation, idet der her er den samling, som Kristusorienteringen iflg. Iversen peger på. Som følge heraf bør kirken være det sted, hvor mennesker kan være sig selv og føle sig hjemme på en måde, hvor ”størst mulige dele af deres eksistentielle virkelighed og livsverden inddrages” [18]

Delagtighed er et andet synonym der ofte bruges for participation i den teologiske og kirkelig verden. Det stammer fra den danske oversættelse af Martin Modéus’ værker, hvor delagtighed oplistes som en af de ti kerneværdier, han har identificeret i gudstjeneste. Mere herom i afsnit 2.2 Både deltagelse og delagtighed synes at fungere såvel sprogligt som teologisk som en beskrivelse af participation og kristendommens deltagerdimension. Jeg vil her primært bruge begrebet delagtighed, idet det for mig tydeligere rummer en mulighed for en ikke-aktiv participation. En vinkel som bl.a. aktualiseres hos Modéus og afsnit 5.

2.1 Participation vs. socialisering

Med socialisering menes den proces, hvor individer internaliserer omgivelsernes sociale normer og kultur. Begrebet er i sig selv værdi-neutralt og kan dække over, både at knytter til/an, og at tager afstand fra. Leth-Nissen og Trolle bruger begrebet under henvisning til Darren E. Sherkats artikel ”Religious Socialization”[19] og skriver: ”Socialisering sker både gennem nære familiære netværk og samfundsinstitutioner som børnehave og skole”, og ”Den folkekirkelige socialisering er en del af det at vokse op i Danmark”[20]

I denne opgave arbejdes i et teologisk og kirkeligt perspektiv. Hverken begrebet socialisering eller participation synes at have stor udbredelse i den kirkelige debat. Det har derimod begrebet delagtighed som følge af Modéus’ arbejde. Begreberne er ikke identiske, idet socialisering oftest bruges i betydningen påvirkning, der ligger på afsenderens side jf. Sherkat: “Religious socialization is an interactive process through which social agent influence individuals’ religious

[18] Iversen 2016, 238.

[19] Sherkat 2003.

[20] Leth-Nissen og Trolle 2015, hhv. 63 og 73.

belief and understandings"[21]. Delagtighed ligger derimod på modtagerens side som modtagelse eller accept. Deres lighed ligger bl.a. i at de begge rummer en forventning om "at forholde sig til". Dette kan i begge tilfælde være aktivt/bevist eller passivt/ubevist. Der opstår en bro mellem disse to begreber, hvis Iversens pointe fastholdes om, at kristendommen bliver defineret af deltagerne. Man bliver socialiseret med kirken, der kun eksistere igennem netop delagtighed. Inden for ekklesiologien går det dermed an at tale om socialisering og delagtighed som to vinkler af samme sag, om end de ikke er identiske.

2.2 Modéus

Som allerede antydet, har *Menneskelig gudstjeneste*[22] og *Gudstjenestens kerneværdier*[23] af Martin Modéus haft indflydelse på debatten om delagtighed i folkekirken. Modéus har igennem sit arbejde identificeret ti værdibegreber, der knytter sig til gudstjenesten[24]. Hans sigte er det kirkelige og ikke det akademiske, hvilket bl.a. medfører, at der ikke findes en mere præcis redegørelse for, hvordan han har identificeret netop disse begreber, end med kommentaren[25]:

> "Når mennesker i deres egen fortællinger skal identificere "den gode gudstjenesteerfarings værdibillede*",* nævner de ord som fællesskab, delagtighed, glæde, berøring, hellighed, genkendelse, åbenhed, tryghed, ægthed og nærvær"[26].

Delagtighed er – som en del af de ti andre identificerede grundværdier – et begreb, hvor tolkningen er underlagt individet i og med, at "følelsen af delagtighed er den enkeltes

---

[21] Sherkat 2003

[22] Modéus, Martin (2007) *Menneskelige gudstjeneste. Om gudstjenesten som relation og ritual.* Forlaget Alfa.

[23] Modéus 2015.

[24] Modéus kommenterer (Modéus 2015, 24f), at hvad der gør sig gældende som et fundament for det godt liv udenfor gudstjeneste også må gøre sig gældende for gudstjenesten og omvendt, idet dette skel kun findes i form. Jeg vælger derfor at gøre brug af begrebet delagtighed for enhver interaktion mellem spejderne og kirken og ikke kun for deltagelse i gudstjenesten.

[25] Da der er tale om en oversættelse af bøgerne og ikke om en dansk kopi af en svensk undersøgelse må der gøres et mindre forbehold. Der er ikke i bogen evidens for, at det ville være de samme ti kerneværdier, der i tiden før Modéus' indflydelse kunne identificeres i en dansk kontekst.

[26] Modeus 2015, 27f.

ejendom”[27]. Det er dog muligt at forholde sig til delagtighed som begreb og Modéus arbejder derfor med forskellige aspekter: Respektdelagtighed, dialogisk, perspektivisk, magtmæssig, repræsentativ, og praktisk[28]. Der tale om en ændring hos Modéus af begrebet fra dimension til aspekt ift. til listen refereret hos Iversen og derudover er respektdelagtighed tilføjet fra *Menneskelig gudstjeneste* fra 2007 til *Gudstjenesten kerneværdier* fra 2015. Særligt ændringen fra dimension til aspekt er vigtig, idet Modéus dermed ønsker at fremhæve delagtighed som værdi og ikke som metode.

Kernen i delagtighed er iflg. Modéus: ”at enhver har noget at tilføje, og enhver har en plads i helheden”[29]. Målet bliver dermed, at den enkelte oplever sig selv som delagtig. Det ligger ikke implicit i begrebet, hvordan delagtighed kan eller skal opnås. Hvis fokus på individets oplevelse ophører, muliggøres en forståelse af delagtighed som noget, der kræver synlig, aktiv deltagelse. Det er en af de kritikpunkter, der bliver rejst hos Gustavsson jf. afsnit 5. Modéus er i 2015 bevist om dette, og han antager, at forventningen til aktiv deltagelse opstår når delagtighed bliver set som metode eller form i stedet for som værdi. For at tydeliggøre forskellen, tager han udgangspunkt i Jürgen Habermas’ begreber: livsverden og system[30]. Dog bruger Modéus begrebsparret *Livsverden og systemverden* for at markere, at han bruger Habermas’ teori på en pragmatisk måde.

Systemverden hos Modéus har fokus på organisation, hvorimod livsverden har fokus på relation. De forudsætter hinanden, samvirker med hinanden og er gensidigt afhængige af hinanden. Der kan dog ske forskydningen imellem dem. Når delagtighed tolkes som form i stedet for værdi, forlades tanken om, at delagtighed erfares af et subjekt. I stedet gøres den delagtige til objekt. Men ”Det er oplevelsen, som afgør hvilken delagtighedsmetode, der fungerer netop i vores sammenhæng”[31], og når der ikke er plads til denne subjektive erfaring, flyttes delagtighed fra

---

[27] Modéus 2015, 218

[28] Modéus 2015

[29] Modéus 2015, 217

[30] Modéus uddyber ikke nærmere sin brug af Habermas men henviser til en tysk og to svenske fremstillinger af Habermas’ teoretiske system.

[31] Modéus 2015, 230.

livsverden til systemverden. Når subjektet forsvinder ud af delagtighed, vil opmærksomheden iflg. Modéus også let kunne forskyde sig fra dem, der er tilstede til dem, der ikke er tilstede. Men delagtighed kræver nærvær ”Delagtighed opstår […] når følelsen i en sammenhæng er sådan, at et menneske føler sig accepteret og nødvendigt som en del af en helhed”[32].

2.3 Opsamling

Participation synes at være en vej til socialisering med kirken. Både participation og socialisering kan i ekklesiologisk brug erstattes af synonymerne deltagelse og delagtighed. Delagtighed i Modéus’ brug rummer både det aktive og det ikke-aktive og fastholder at erfaringen af delagtighed er underlagt den enkeltes tolkning.

3 Institutionel socialisering og socialiseringsagenter

Mange børn og unge i kontakt med Folkekirken igennem skolen og fritidsaktiviteter. Om dette fører til religiøs socialisering for den enkelte, kræver en større undersøgelsen end denne opgave giver mulighed for. Der findes dog to undersøgelser, der forholder sig til muligheden. Resultaterne fra disse undersøgelser findes dels i rapporten *Dåb eller ej? Rapport om småbørnsforældres til- og fravalg af dåb*[33], der bl.a. ser på muligheden for institutionel socialisering og dels i artiklen *Centralt eller perfert? Ungas kontakter med religion i vardagen*[34], der ser på religiøse socialiseringsagenter.

3.1 ”Dåb eller ej?”

Dåb eller ej? tager udgangspunkt i at medlemsprocenten af Folkekirken falder. Dette sker til dels som følge af ændret befolkningssammensætning, men faldet er større, end hvad der kan tilskrives ændret demografi. Medlemsprocenten falder også som følge af faldende dåbsprocent da medlemmer af Folkekirken i stigende grad fravælger at få deres børn døbt.

---

[32] Modéus 2015, 218.

[33] Leth-Nissen og Trolle 2015.

[34] Sjöborg 2012.

Rapporten er baseret på to undersøgelser. Dels *Sydhavnsundersøgelsen*, der består af interviews med 26 småbørnsforældre fra Sydhavn sogn foretaget i perioden januar til marts 2015. Dels en YouGov undersøgelser fra december 2014 baseret på 1042 besvarelser fra forældre med hjemmeboende børn under 18 år.

3.1.1 Sydhavnsundersøgelsen

Sydhavnsundersøgelsen baserer sig på livshistoriske, semi-strukturerede, kvalitative interviews. Af rapportens tabel 24: ”Religiøs socialisering”[35] fremgår det, at 5 af de 26 forældre har angivet, at de har været spejdere, og 6 har deltaget i kirkekor. Det er ikke muligt af dette skema at afgøre, hvorvidt de har svaret på, at de har været spejdere, eller om de specifik har svaret på, om de har været i kirke i forbindelse med spejder. Det betyder bl.a. at en forælder, der har været ”blå spejder”, dvs. medlem af Det Danske Spejderkorps, vil kunne stå som et ja, men vil samtidigt havde haft ingen eller kun lille kontakt med kirken via spejder, da dette spejderkorps kun sjældent har en relation til Folkekirken. Det er heller ikke tydeligt, om der med spejder menes spejdere i begrebets folkelig fortolkning, hvilket ofte også inkl. FDF, eller om der konkret er spurgt til spejder i betydningen medlem af et af de fem spejderkorps i Danmark[36]. Med disse to usikkerheder nævnt, vil jeg bruge tallene som relevante.

Rapporten konkluderer at ”Næsten alle de informanter, der er vokset op i Danmark, har deltaget i aktiviteter forbundet med kirke og kristendom i løbet af deres opvækst”[37], og den peger på ”kirkekor, spejder og kendskab til kristendommen gennem folkeskolen” som informanternes billede af deres relation til kirken. Men rapporten konstaterer også, at dette ikke automatisk medfører et tilvalg af barnedåb. Afgørelsen om dåb eller ej træffes i en forhandling mellem forældrene, hvor der bl.a. lægges vægt på om det betyder noget for den ene af forældrene. Det er ingen selvfølge at de videreføre den religiøse praksis, de evt. selv er opvokset med. Dette

---

[35] Leth-Nissen og Trolle 2015, 64.

[36] De fem spejderkorps er KFUM-Spejderne, Det Danske Spejderkorps, De grønne pigespejdere, Danske Baptisters Spejderkorps og Dansk Spejderkorps Sydslesvig. Derudover findes et antal mindre spejderkorps i Danmark, der er associeret med et af de fem ”store” spejderkorps. Bl.a. Missionsforbundets Spejdere, Metodistkirkens Spejdere og de katolske spejdere.

[37] Leth-Nissen og Trolle 2015, 63.

begrunder rapporten dels med individualiseringen, her i en udgave hvor forældrene finder, at det er barnet selv, der skal vælger om det vil døbes eller ej og dels ønsket om at fremstå autentisk i sine valg med henvisning til Charles Taylor og hans tese om ”en glidning i den vestlige kultur frem mod en større subjektivisme og autenticitetssøgen”[38]

3.1.2 YouGov undersøgelsen

YouGov spørgeskemaet rummer i alt 17 spørgsmål. Spørgsmål 4 lyder: ”Har du igennem det seneste år haft kontakt til folkekirken i forbindelse med følgende?” Her er bl.a. spejder, børne/ungdomskor i kirken og besøg i kirken i samarbejde med skolen svarmuligheder. Der er dog tale om, hvad deltageren har gjort inden for det sidste år, og der spørges ikke ind til, hvorvidt deltagere kom i kirken via spejder, kor eller skolen som barn/ung. Der kan altså både være tale om et gentagende begivenhed og en enkeltstående begivenhed, og derfor er det ikke umiddelbart muligt at drage en konklusion ud fra YouGouv om kor, spejder og skolens betydning for forældrenes egen socialisering med kirken og dermed for deres til- eller fravalg af dåb. YouGov undersøgelsen peger til gengæld på, at der er en sammenhæng mellem frekvens af brug af kirken og til- eller fravalg af dåb. Jo højere kirkegangsfrekvens desto højere sandsynlighed for dåb.

3.1.3 Dåb som forhandling

Forhandling mellem forældrene fremstår som den afgørende faktor for til- og fravalg af dåb blandt interviewene fra Sydhavn sogn. Socialisering igennem kirken, familien eller rapportens kor, spejder og skole synes ikke at have en afgørende betydning. En højere kirkegang øger dog iflg. YouGov sandsynligheden for tilvalg af dåb. At forhandling spiller en fremtrædende rolle i Sydhavnsundersøgelsen kan skyldes, at der bliver lagt ekstra vægt på denne del i og med 13 ud af 16 interview blev gennemført som gruppeinterviews, hvor den fælles familiefortælling fik mulighed for at tage tydelig form[39].

---

[38] Leth-Nissen og Trolle 2015, bilag 3: Forskningsoversigt og teorivalg.

[39] Leth-Nissen og Troll 2015, bilag 2: Metodiske overvejelser.

YouGov er gennemført som online spørgeskemaundersøgelse. I hvilket omfang dette er besvaret med begge forældre til stede, er det ikke muligt at sige noget om. Spørgeskemaet er dog stillet til et ”du”, hvilken kan ses som et ønske om at få en individuel besvarelse. Muligheden for at dåben sker af hensyn til den anden forældres ønske fremstår som svarmulighed 5 på spørgsmål 8d. At dåben fravælges af hensyn til den anden, fremstår som svarmulighed 4 på spørgsmål 4e. 45% vælger familietradition som årsag, 45% markering af at barnet får navn og 38% at dåben er en del af det at være dansk. 11% procent vælger ægtefælle/sambo/kæreste ønske om dåb som årsag, og 9% ægtefælle etc. ønske om fravalg af dåb som årsag. Da spørgsmålet er stillet som halvåbent flersvar, er der ikke nødvendigvis hverken 11% eller 9%, der har den andens ønske som primære eller eneste begrundelse.

3.1.4 Opsamling

Rapporten konkluderer, at den ikke kan dokumentere en sammenhæng mellem at have været fx spejder og et senere tilvalg af dåb ud fra Sydhavnsundersøgelsen. Yougov peger derimod på en sammenhæng mellem kirkegangsfrekvens og tilvalg af dåb. Informanterne fra Sydhavn peger derudover selv på, at deres relation til Folkekirken og kristendommen er gået gennem kor, spejder og skole.

3.2 Svenske unges kontakt med religion i hverdagen

At relationen til kirken skabes af andre en kirken stemmer overens med hvad Anders Sjöborg finder blandt svenske 16-24 årige.[40] Denne aldersgruppe er interessant for denne opgave, idet den nærmer sig alderen, hvor der skal træffe valg om barnedåb eller ej. I artiklen afdækker han følgende spørgsmål:

1) Hvordan komme unge i Sverige i dag i kontakt med spørgsmål om tro og religion?

2) Hvem eller hvad ser de unge som påvirkning af deres synes på livet?

Sjöborg skelner mellem primær socialisering og sekundær socialisering, hvor institutionel socialisering hører til under sekundær:

[40] Undersøgelsen er præsenteret i artiklen ”Centralt eller perifert? Ungas kontakter med religion i vardagen” af Anders Sjöborg i *Religions som resurs? Existentiella frågor och värderingar i unga svenskars liv.* Jf. Sjöborg 2012

> ”Begreppet socialisation innebär att en individ tillägnar sig en grupps eller ett samhälles brukliga mönster för beteende, normer, värden, regler och sedvänjor. Primär socialisation sker i relation till primärgruppen, som föräldrar och syskon under barndomen. Sekundär socialisation sker i relation till institutioner som exempelvis förskola, skola, föreningar, arbetsliv, under ungdom och vuxenliv”[41]

Sjöberg peger på, at socialiseringen finder sted på forskellige måder, alt efter hvilken af følgende tre religionsgrupper de unge selv beskriver, at de tilhører: ”organiseret religiøs” (8%), ”individuelt religiøs” (32%) eller ”ikke-religiøs” (60%). Som samlet gruppe har 86,5 % af de unge iflg. eget udsagn stødt på spørgsmål om religion og tro inden for det sidste halvår. Og der, hvor det hyppigste finder sted, er for alle de tre grupper ”på TV”. Lægger man dertil svarmulighederne ”på Internet”, ”i tidningar” og ”i böcker” bliver det tydeligt, at medierne er langt den største kontaktflade til spørgsmål om religion og tro. Dette stemmer overens med, hvad Stig Hjarvard definerer som ”medialisation” her i et citat fra Sjöborg: ”Religionens medialisering (Hjarvard 2008) innebär att media blivit en huvudkälla for information om religion”.[42]

Kigger man på de tre grupper hver for sig, tegner der sig et lidt mere nuanceret billede. For de organiseret religiøse er det hyppigste møde med religion i kirken eller andet religiøst lokale. For de individuelt religiøse er det via TV og venner. De ikke-religiøse har også TV først. Men i væsentligt lavere grad end de organiserede og de individuelle. Sjöborg udlægger det med, at det ikke er entydigt, hvad de unge opfatter som religiøst og jo mere religiøs bevist man er, desto mere bevist er man også om det religiøse, når man møder det. Næstefter TV svarer de ikke-religiøse ”i skolan eller på arbetet”. Dette stemmer fint overens med Sydhavnsundersøgelsen fund af ”kendskab til kristendommen gennem folkeskolen” som informanternes billede på deres relation med kirken jf. afsnit 3.1.1. I den svenske undersøgelsen dukker foreninger til gengæld ikke op. Om det skyldes, at de er udelukket som svarmulighed, fordi de ikke spiller en større rolle i en svensk kontekst, vides ikke. Blot må det her konstateres, at på det punkt kan der ikke drages sammenligninger.

---

[41] Sjöborg 2012, 107, der her citerer *Brante, Andersen et al. Sociologisk lexikon 2001 og Nationalencyklopedin 2010.*

[42] Sjöborg 2012, 127.

Sjöborg stiller derudover et spørgsmål af mere livshistorisk karakter ”I hur hög grad tycker du att din syn på livet påverkas av….”. Hertil svarer de unge, at de primært påvirkes af ”Föräldrar” og ”vänner”. Derefter af ”medier” og ”naturvetenskap” efterfulgt af ”lärare”. De unge havde mulighed for at svare ”Religiös tradition” men det svar fremkommer iflg. Sjöborg meget lidt.

Undersøgelsen peger på, at det kun er den lille gruppe af organiseret religiøse, der er i kontakt med kirken omkring det religiøse. For størstedelen af de unge er det ikke i kirken men i meget høj grad uden for kirken, at socialisering sker. Sjöborg benævner disse fora socialiseringsagenter, og den vigtigste er medierne. Disse er ikke medtaget i hverken Sydhavnsundersøgelsen eller YouGov, og der kan derfor ikke laves sammenligninger på dette punkt. Det er iflg. Sjöborg ikke noget nyt, at socialiseringen med kirken foregår som sekundær socialisering med fx skolen som socialiseringsagenter, omend skolens rolle er ændret i og med at den i dag skal give en bredere introduktion til religion generelt. Mediernes rolle er derimod både ny og under stadig forandring. I begge tilfælde kan der stilles spørgsmål som: hvem har ansvaret for at udvælge hvilke religioner, der fremstilles i skole og medier, og hvem afgør, hvordan de fremstilles? Ironisk distancerende eller som en del af politiske og/eller etniske spørgsmål? Med socialiseringsagenter er det fx ikke kirken, der har indflydelse på, hvordan religion inkl. kristendommen fremstilles for de unge.

3.3 Opsamling

Dåbsrapporten viser et skel mellem forældrenes egen socialisering med kirken og deres fra- eller tilvalg af døb for deres børn, og den peger på nogle tendenser, der stemmer overens med sociologiens forståelse af en øget individualisme. Hvis man ser på Sjöborgs fund, kan noget tyde på at forældrene ikke kun ser religion som noget individuelt men også som en privatsag. De unge vurderer, at forældre har stor indflydelse på deres syn på livet, men det er ikke primært i familien, at de for størstedelens vedkommende møder spørgsmål om tro og religion. Kirken og i høj grad dens socialiseringsagenter som skole og medier eller kor, spejder og skole kommer dermed til at stå alene med opgaven med at socialisere børn og unge ind i kristendommen.

4 Kan ”Kor, spejder og skolen” fungere som socialiseringsagenter for kirken?

Leth-Nissen og Trolle omtaler en institutionel socialisering, der finder sted via kor, spejder og skolen, og Sjöborg bruger begrebet socialiseringsagenter om fx skolen og medierne. Hvor begrebet socialisering blev belyst i afsnit 2, vil det følgende undersøge begreberne institutionel socialisering og socialiseringsagenter.

4.1 Institutionel socialisering

Dåbsrapporten synes at bruge institutionel socialisering positivt, dvs. i den forstand at socialiseringen lykkes, hvorved et individ knytter sig til kirken igennem en relation til en institution. Leth-Nisssen og Trolle anvender Sherkats som baggrund for deres brug af begrebet socialisering jf. afsnit 2. Sherkat peger på tre typer af agenter: ”individuals, organizations and experiences”[43], men bruger ikke direkte begrebet institutionel socialisering. I rapporten beskriver Leth-Nissen og Trolle, hvordan de har valgt at operationalisere begreberne sekularisering, individualisering og sekulær socialisering. Jeg antager, at samme gør sig gældende for deres brug af institutionel socialisering. Dvs. at de med begrebet mener den socialisering, der foregår med en institution som socialiseringsagent. Da de henviser til både kor, spejder og skole, antager jeg, at de ikke forholder sig til evt. organisationsteoretiske eller fænomenologiske forskelle mellem institutioner og organisationer.

4.2 Socialiseringsagent

Anderledes forholder det sig Sjöborg, der ligesom Sherkat bruger begrebet socialiseringsagent. Sherkat skriver, at en agent kan være både et individ og en organisation og Sjöborg opdeler socialiseringen i primær og sekundær med forældre og søskende som primære og institutioner som sekundær. For begges vedkommende synes der at være tale om en operationel forståelse af begrebet på linje med den, vi fandt hos Leth-Nissen og Trolle i deres brug af institutionel socialisering, hvorfor jeg antager, at de med socialiseringsagent mener den eller det, der i praksis

[43] Sherkat 2003.

interagere med et menneske i socialiseringsprocessen. Begreberne institutionel socialisering og socialiseringsagent peger dermed begge på socialiseringens hvor ikke på dens hvordan.

4.3 Den religionspædagogiske vinkel

Såfremt religiøs socialisering kan finde sted via institutioner såsom kor, spejder og skolen, bliver det interessant at finde ud af, hvordan dette sker. En vej til indblik i dette går via religionspædagogikken

Religionspædagogik er et begreb, der bruges med flere betydninger. *Praktisk Teologi*[44] fremstiller betegnelsen religionspædagogik som et undervisningsområde med fokus på den formidling, hvor det primære sigte er forståelse og viden i form af information, indsigt, kundskab og viden om en religion. Opgaven med at undervise inden for dette område deles mellem skolen, voksenpædagogiske tilbud og kirken, og inkluderer i princippet også kirkens dåbsoplæring. Dog er der et skel mellem den indsigtsformidlende undervisning og trosoplæring, hvis man i den indsigtsformidlende undervisning tager udgangspunkt i religionsvidenskaben og et dogmatisk udgangspunkt i trosoplæringen. I det pastoralteologiske område kendes skellet som forskellen mellem konfirmandundervisningen og undervisning indenfor skole-kirke-tjenesternes ramme.

Johannes Nissen fremsætter i *Medvandring*[45] et andet syn på religionspædagogik, da religionspædagogikken aldrig kun er deskriptiv men også altid normativ iflg. ham. Dertil kommer at undervisning spejler sin tid: ”Enhver form for undervisning må forholde sig til modtagerens situation og de kulturelle rammebetingelser og læringsforudsætninger”[46]. Det får konsekvens både for skolen og for kirken, idet der iflg. Nissen sker forskydninger på det religionspædagogiske område, der spejler dem, der sker med religionen i den ”flydende modernitet” (Zymunt Bauman); fra autoritet til autenticitet, fra sandhed til mening og fra viden til erfaring

---

[44] Harbsmeier, Eberhard og Iversen, Hans Raun (1995) Praktisk Teologi. Anis, 424 ff.

[45] Nissen 2014.

[46] Nissen 2014, 17.

Det medføre at både skole og kirken må være bevist om, at hvert eneste møde med kirken og kristendommen rummer både læring og socialisering da ”selv hvor intentionen er at begrænse sig til det, der blot er informativt, vil virkningen alligevel være, at man på en eller anden måde påvirker den religiøse udvikling”.[47]

4.5 Opsamling

Hvert eneste møde med religionsformidling indebærer som vist også en socialisering, og hver eneste deltagelse i en religiøs handling rummer også læring som vist i afsnit 4.3. Dermed knyttes disse tre begreber tæt sammen.

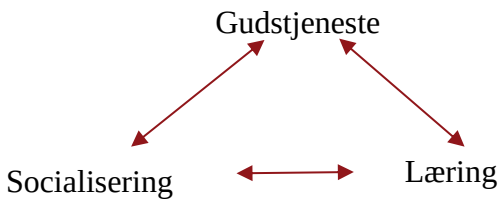

Hos Nissen møder vi en nærmest instrumentel forståelse af socialisering både i kirken og skolen. Leth-Nissen og Trolle peger på at såfremt socialisering sker igennem kor, spejder og skole medfører den ikke automatisk et tilvalg af dåb. Det kan betyde at socialiseringen ikke række langt eller dybt nok til også at inddrage næste generation. Det kan også skyldes, at der i socialiseringen findes forhindringer i form af noget, der begrænser den positive effekt af socialiseringen.

5 Socialiseringens begrænsninger

I dette afsnit forfølges den ene af de to teorier fra afsnit 4.5 nemlig den, at der kan være noget i socialiseringen, der begrænser den positive effekt af socialiseringen. Gudstjeneste, læring og socialisering synes at være tæt knyttet, og særligt indenfor gudstjeneste og læring er der en fornyet bevidsthed om subjektets rolle. Det ses bl.a. i arbejdet med delagtigheden på

[47] Nissen 2014, 31, med henvisning til Ivar Asheim.

gudstjenestens område og i de forskellige elevcentrerede læringssystemer, som både skole og kirke (særligt konfirmandforberedelsen) gør brug af som fx Cooperative Learning.

Netop subjektets autonomi er en af udfordringerne ved den vellykkede socialisering. Sherkat påpeger afstanden mellem socialiseringsagenter og individet, og at individet kan fravælge en agent, såfremt den ikke er tillidsvækkende og værdsat. ”Agents of socialization influence individuals only if the source is a trusted and valued connection”[48]. Også delagtighed[49] er underlagt subjektet, og Modéus påpeger at delagtighed ikke er en metode men en værdi, der erfares og derfor ligger dommen om, hvorvidt den lykkes eller ej altid hos individet jf. afsnit 2.2

5.1 Delaktighetens kris

Modéus’ skelnen mellem delagtighed som værdi og som form eller metode er ikke uvæsentlig her. Aktiv deltagelse i gudstjenesten sikre nemlig ikke en oplevelse af deltagtighed. Det gør Caroline Gustavsson rede for i *Delaktighetens kris*[50] igennem et casestudie af kirkekorssangere[51]. Via interviews med præst og kirkemusikere belyser hun den lokale kirkes forestillinger om delagtighed. Derudover får hun sangerne til at beskrive deres erfaringer med gudstjenesterne. Endelig sammenstiller hun disse for at se, om sangernes erfaringer stemmer overens med forestillingerne om delagtighed i den enkelte kirke.

Sangerne giver udtryk for, at de finder gudstjenesten vigtig, og de har svært ved at se, at man vil føle sig hjemme i koret, hvis man enten ikke er kristen eller måske ligefrem er modstander. At deltage i gudstjenesten, og i det hele taget at være i kirkerummet, giver dem en ro, og de beskriver koret som et sted, hvor man kan være, ”den man är”[52]. De oplever et fællesskab med hinanden, og de har en relation til korlederen. Da de har et formelt tilhørsforhold og har et engagement i forhold til gudstjenesten, kunne der blive tale om en erfaring eller følelse af

---

[48] Sherkat 2003.

[49] Jf. synonymiteten mellem socialisering og delagtighed som konklusion på afsnit 2.1.

[50] Gustavsson 2016.

[51] 14 sangere fra fire kirker. Alle i alderen fra 19-40 år. De er medlemmer af kor der deltager lejlighedsvis ved gudstjenester. Nogen to-fire gange om året, andre helt op til 20 gange om året.

[52] Gustavsson 2016, 148.

delagtighed. Men denne erfaring udebliver. Sangerne peger på flere forklaringer, bl.a. generationskløften. De er yngre end den gudstjenestefejrende menigheden, og de beskriver prædiken og sproget i det hele taget som henvendt til andre end dem. De oplever, at de optræder, og de deltager ikke i gudstjenester i kirken, når de ikke skal synge. Heller ikke selv om de har været vant til at bruge kirken op i deres barndom. Store dele af gudstjenesten virker uforståelig for dem, og efterlader dem med en følelse af magtesløshed og en fornemmelse af, at gudstjenesten er fragmenteret. Korlederen får dermed en rolle som fortolker, idet han eller hun kontekstualiserer gudstjenestens tekster og bønner i forhold til korets repertoire. Denne funktion hos korlederen er en pointe, jeg vil vende tilbage.

Gustavsson konkluderer, at deltagelses i gudstjenesten ikke automatisk fører til delagtighed. At synge med koret til gudstjenester kommer til at fremstå mere som en aktivitet end som en relation.

5.2 Opsamling

Som vist af Gustavsson, fører aktiv deltagelse i gudstjenesten ikke automatisk til delagtighed. I forhold til teorien om, at der kan være noget, der begrænser den positive effekt af socialiseringen, peger Gustavsson på flere elementer. Bl.a. at hverken prædiken eller gudstjenestens sprog erfares som rettet mod sangerne. Sherkat beskriver, at der skal være et tillidsforhold mellem socialiseringsagenten og individet, hvis ikke individet skal vælge agenten fra. Sangerne relation til korlederen synes at afspejle et sådan forhold, og koret i sig selv erfares som et fællesskab. Derimod synes et lignende forhold at mangle mellem koret og gudstjenesten, præsten og/eller menigheden. Aktion bliver ikke til relation, hvilket muligvis er enten årsagen til eller konsekvensen af, at deltagelse bliver ikke til delagtighed.

6 Fungerer spejder som socialiseringsagent?

Med fundene fra Sjöborg om, at størstedelen af socialiseringen med kirken sker uden for kirken, og fra Gustavsson om, at deltagelse ikke gør det alene, rettes blikke mod spejder, der iflg. Leth-Nissen og Trolle er det ene af tre bud på, hvor institutionel socialisering finder sted.

Leth-Nissen og Trolle gør ikke rede for i hvilken betydning, de bruger begrebet spejder jf. afsnit 3.2.1. Jeg har til denne opgave valgt KFUM-Spejderne som case, idet de både er spejder i

teknisk forstand og derudover indgår i *De folkekirkelige børne-og ungdomsorganisationer*[53], bl.a. ved at definere deres formål ud fra folkekirken.

6.1 KFUM-Spejderne i Danmark

KFUM-Spejderne blev stiftet 1910 og er organiseret under den internationale spejderbevægelse via medlemskab af WOSM - World Organization of the Scout Movement. Dermed er de underlagt dels internationale og dels nationale formål. Internationalt er spejderarbejdet bl.a. knyttet op på det tredelte spejderløfte: ”Duty to God, duty to self, duty to others”. Duty to God bliver tolket på tværs af religioner og konfessioner.

6.2 Nationalt formål

KFUM-Spejderne bruger termen korps om det nationale niveau, der udgøres af Landsmødet og dets hovedbestyrelse. Korpsets formålsparagraf (§3) lyder:

> ”Korpset er et folkekirkeligt arbejde, hvis formål er at lade børn og unge møde det kristne evangelium og i overensstemmelse med den internationale spejderbevægelses idé at oplære til selvstændighed, medansvar, demokratisk livsholdning og mellemfolkelig forståelse.”[54]

Hvordan formålet skal virkeliggøres beskrives i § 4. Arbejdsform:

> ”Korpsets formål søges virkeliggjort gennem varierende former for forkyndelse og kristendomsundervisning og gennem spejdersport, friluftsliv og en videre kreds af aktiviteter, idet der tilstræbes en vekselvirkning mellem individuel udfoldelse og samarbejde med andre”.

---

[53] Denne titler henviser ikke til en formel relation mellem Folkekirken og organisationerne. Ofte medregnes Pigespejderne i Danmark, FDF, KFUM og KFUK, KFUM-Idræt og KFUM-Sejderne. Indre Missions Ungdom medregnes nogle gange, særligt hvor der er er tale om lokale referencer.

[54] Bilag 3 *Love for KFUM-Spejderne i Danmark*

6.3 En spejdergruppe[55]

Landsmødeundersøgelsen er foretaget blandt spejdergrupper (herefter: grupper), der er den enhed, der udfører arbejdet med børn og unge. Grupperne indgår i den nationale organisation igennem distrikterne, men er lokalt forankrede og lokalt drevne. Nogle steder indgår de i en relation med sognet, men Korpset kan ikke stille krav om dette. Landsorganisationen producerer arbejdsstof, men grupperne er ikke forpligtet på at gøre brug af det. Hvor meget arbejdet med kristendom og det kirkelige kommer til at fylde i spejderarbejdet, afgøres dermed i langt overvejede grad i den lokale gruppe. Om kristendommen indgår som aktivitet, vidensformidling eller trospraksis afgøres ligeledes på lokalt niveau.

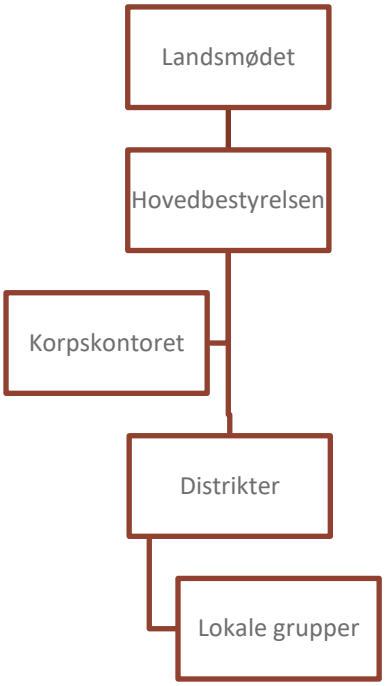

6.4 Praksis

Der er ikke ens traditioner og fælles tolkning af, hvor meget og hvordan kristendom skal indgår i arbejdet, og det vil kræver en større opgave at afdække det fulde billede af kristendommens status hos KFUM-Spejderne. Med udgangspunkt i undersøgelsen lavet til denne opgave og to interne undersøgelser, kan der dog peges på relevante pointer i forhold til spejderens mulighed for at fungere som socialiseringsagent for kirken.

6.4.1"Status på forkyndelsen"

Status på forkyndelsen - En undersøgelse af forkyndelsen og det åndelige udviklingsområde hos KFUM-Spejderne i Danmark[56] blev lavet i oktober 2011 af cand. theol. Martin Holt Jensen. Iflg. Jensen kan der skelnes mellem det spejderarbejde, der kan defineres som hjemmehørende under

[55] Organisationsdiagrammet er udarbejdet til denne opgave på baggrund af KFUM-Spejdernes egen præsentation http://kfumspejderne.dk/om-os/organisation/

[56] Bilag 4

det åndelige udviklingsområdet[57] generelt og det, der er specifik kristent. Korpset beskriver dog selv en samhørighed mellem det generelt åndelige og kristendommen:

> ”Spejderarbejdet skal støtte børn og unges søgen mod den åndelige dimension i tilværelsen. Med spejderarbejdets naturlige forhold til den kristne tro, og et levende og engageret møde med den kristne livsholdning, giver vi spejderen mulighed for at finde sin egen tro og lære at have respekt for andres”[58].

Undersøgelsen finder da også, at når lederne uddyber, hvad de laver som en del af åndelig udvikling, der er tale om kirkekundskab eller om kristen forkyndelse. Samtidigt afdækker undersøgelsen, at det åndelige udviklingsområde bliver prioritet lavt. Jensen konkluderer:

> ”Der er en generel bevidsthed blandt lederne i korpset om, at der er en snæver sammenhæng mellem at lytte, se og lære og så at tage aktivt og reflekteret stilling til det man får formidlet. Men set i sammenhæng med prioriteringen af det åndelige udviklingsområde […], så bliver denne bevidsthed ikke ført ud i livet ved en aktiv forkyndelse i den enhed, hvor man er leder”[59].

Undersøgelsen giver også et lille indblik i relationen mellem gruppen og den lokale kirke, hvor over 80 % af respondenterne giver udtryk for at de har ”en eller anden form for positivt samarbejde med den lokale kirke”[60].

6.4.2 Evaluering af ”Miljøskaber”

”Miljøskaber” er udviklet som et aktivitetsmærke, hvor lederen udvælger et antal aktiviteter, der bliver afviklet ved det ugentlige spejdermøde eller på ture og udflugter. Det særlige ved dette mærker er, at det er udviklet i samarbejde med Grøn Kirke – en arbejdsgruppe under Danske Kirkers Råd. Formålet med projektet var, at den enkelte gruppe skulle samarbejde med en ekspert på området, fx den lokale præst, for at få støtte til arbejdet med at planlægge forkyndelse.

---

[57] Spejderarbejdet er opdelt i seks udviklingsområder: socialt, fysisk, selvstændigt, følelsesmæssigt, intellektuelt og åndeligt

[58] https://spejdernet.dk/om-os/spejderbevaegelsen/ 31. juli 2017 kl. 02.21

[59] Jensen 2011, 5.

[60] Jensen 2011, 5.

Ved at udvælge Grøn Kirke som samarbejdspartner var tanken, at spejderne skulle arbejde med kristendom fra miljø- og naturvinklen, som de i forvejen har højt kendskab til.

I marts 2017 udkom evalueringsrapport *Miljøskaber – et skridt mod forandring*[61] udarbejdet af cand. Mag. i uddannelsesvidenskab Christian Bloch Hansen. I de indledende bemærkninger står der: ”KFUM-Spejderne tager børn og unges bekymring for miljøet alvorligt. Samtidig mener vi, at kirken på landet har brug for en ny rolle og nyt liv”[62]. Rapporten fremhæver, hvordan et styrket samarbejde med den lokale kirke også giver en styrke kristendomsprofil hos spejderne. Fx gennem en evaluering fra en leder:[63]

> “Jeg synes, det er svært at få inddraget kristendommen i mine daglige tropsmøder. Vi kan vist ikke prale af at være en af de mest kristne grupper i korpset, men med miljøskaber-mærket fik vi mulighed for at prøve nogle aktiviteter af, der havde et kristent omdrejningspunkt. Vi har tradition for at stå fanevagt til den årlige høstgudstjeneste i Frederiksberg Slotskirke, men i år udvidede vi vores deltagelse. På det efterfølgende høstmarked havde vi nogle aktiviteter udenfor, som både store og små kunne afprøve. […] Frederiksberg sogns Kirke- og kulturmedarbejder Charlotte Falmer hjalp os med at udarbejde aktiviteterne, så vi ramte de mange forskellige aldersgrupper, der var deltog”[64].

Citater er specielt interessant for denne opgave, idet lederen beskriver, hvordan de gik fra at stå fanevagt, dvs. være aktør, til at indgå som medarrangør i forhold til høstmarkedet. Netop den forskel, der iflg. både religionspædagogikken og tanken om delagtighed, har stor betydning.

---

[61] Bilag 5

[62] Hansen 2017, 3.

[63] Sofie Lindegaard Nielsen, Tropleder i Slotsgruppe på Frederiksberg.

[64] Hansen 2017, 7.

6.5 Landsmødeundersøgelsen

Landsmødet var samlet d. 28.-29. maj 2016[65]. Her indsamlede jeg informationer om gruppernes relation til kirken via en spørgeskemaundersøgelse. Skemaet lå frit tilgængeligt i udstillingshallen, hvor kurser, arrangementer etc. gjorde reklame for sig selv. Stedet var fint søgt i pauserne, og min stand stod centralt. Sammen med skemaerne stod en opfordring til at udfylde skemaet. Jeg var selv tilstede i hallen (klædt i pink t-shirt i et hav af grønne uniformer) og opfordrede folk til enten selv at udfylde skemaet eller at lade sig interviewe. Den sidste mulighed var af hensyn til dem, der har det svært med det skriftlige. Præmissen var, at man undlod det, der ikke var relevant for gruppen. Dette medføre en risiko for, at besvarelserne bliver mindre sammenlignelige. I praksis viste det sig at være uden betydning.

Undersøgelsen resulterede i 24 besvarelser; 4 er udfyldt som interview og 20 udfyldt af lederne. Ved udgangen af 2015 blev der registeret 457 aktive grupper dvs. grupper med børnemedlemmer. 131 af disse er sjællandske (inkl. Bornholm) svarende til 28,6% af grupperne, 30 er fynske (6 %) og 296 er jyske (64,7%). Da antallet af aktive grupper ikke ændrede sig væsentligt fra slutningen af 2015 til maj 2016, svarer 24 besvarelser til 5,6 % af alle aktive grupper har besvaret undersøgelsen[66]. Det har ikke været et mål at lave en statistisk repræsentativ undersøgelse. Alligevel fordeler de 24 grupper, der har svaret, sig fint i forhold til fordelingen af grupper på landsplan:

	Aktive grupper i alt.		Besvarelser		Deltagende grupper
Jylland	296	64,8 %	17	70,8 %	Dalfolket Egtved Engesvang Fourfeld Lintrup Rækker Mølle Rødekro,

[65] Begrebet Landsmødet referer både den højeste instans og den begivenhed, hvor Landsmødet samles. I 2016 blev Landsmødet afholdt i Vejle. http://lm2016.kfumspejderne.dk/

[66] Det har ikke været muligt at fremskaffe tallet for, hvor mange grupper der deltog på Landsmødet 2016.

					Saltum Skallerup/Vennebjerg, Skads Sct. Catharinae, Skivehus, Tiset Arnum Vandet Vojens Øster Starup/Nr. Nebel Aabybro
Fyn	30	6,6 %	1	4,2 %	Nr. Højrup
Sjælland inkl. Bornholm	131	28,6 %	6	25,0 %	Ballerup Eskebjerg Græsted Hyltebjerg Islev Virum - Sorgenfri
I alt	457	100 %	24	100 %	

Deltagelsen i undersøgelsen var frivillig, og det synes realistisk at antage, at de grupper, der deltog, hovedsageligt er grupper, der har eller gerne vil have en positiv relation til kirken. Hvis det er rigtigt, falder svarende i denne undersøgelse mere positivt ud end de ville have gjort i en mere dækkende undersøgelse.

6.5.1 Undersøgelsens fund

For at få et indtryk af niveauet for kendskab til den lokale kirke, blev der indledningsvis stillet nogle overordnende spørgsmål, hvor svarene fremviser, at grupperne er bekendt med, hvad der er deres lokale kirke og hvad deres præst hedder. Derudover svarer 20 grupper, at de gør brug af en præst i forbindelse med spejderarbejde:

Kendskab til navnet på den lokale kirke eller det lokale sogn	Ja Nej US*	24 0 0
Kendskab til navnet på mindst en af de lokale sognepræster	Ja	22

** Vandet gruppen angav embedet som vakant *** Skads grupper navngav den tidligere sognepræst i Bryndum som den, de brugte mest	Nej US	1** 1***
Brug af præst i forbindelse med spejderarbejde (Aabybro gruppe angav at de brugte sognemedhjælperen i stedet for) # Lindtrup gruppe angav at de ikke ved om den nye præst ønsker at deltage	Ja Nej US	21 2# 0

* = Uden svar

Skemaet gav god mulighed for uddybende kommentarer. Denne mulighed blev i høj grad brugt. I det følgende trækkes der rids op fra disse kommentarer.

Præsten er kirken:

Stor set alle kommentarer handler om relationen til præsten. Dette skyldes til dels, at der bliver spurgt direkte til præsten. Men inden spørgsmålet om præsten er der stillet spørgsmål om det mere neutrale ”kirke”, og også her bliver præsten bragt på banen i svarene. Hos en enkelt gruppe handler det om relationen til en kirke-kultur medarbejder.

Samarbejdet er overordnet positivt:

Dette uddybes særligt igennem de kommentarer, der peger på præsten og præstens stil som relevant for spejderne:

- ”han fortæller meget levende” [67],
- ”gør det spændende for børnene”,
- ”vores gamle præst i begge kirker, var altid villig til at åbne kirkerne. Og så lod han børnene gå på opdagelse. De fik lov til at røre alt og fik mange gode historier af ham”

Men det findes også i de kommentarer, hvor spejderne giver udtryk for, at de føler sig relevante for de opgaver de løfter for/med kirken fx i forbindelse med gudstjenester.

Samarbejdet har nogle udfordringer.

[67] Citaterne er medtager ordret, men er dog korrigeret for stavefejl m.m., lige som de i enkelte tilfælde er anonymiseret.

Det ses bl.a. når spejderne oplever, at præsten svigter i forhold til deres forventning/behov.

- ”Blev brændt af [til et arrangement med deltagelse også af forældre] da XX præst blev syg” (denne episode blev dog reddet af kirken selv ”Da MR formanden gav lov til en andagt uden præsten”).
- ”til en aktivitetsdag med ca. 250 børn var der en præst, der helt monotont læste op i LANG tid mens alle børnene stod og ventede”
- ”Den lokale præst er god til sjælesorg men for tør til børn”
- ”Vores præst kan ikke lide vi kommer med fanen. Han vil ikke have en fane i kirken!!!”

<u>Præsteskift medfører ændrede relation:</u>

En gruppe navngav en nabopræst som deres mest brugte præst. Hun flyttede embede i 2013. 2,5 år efter har gruppen endnu ikke fundet en præst, som de synes kan erstatte hende. En anden gruppe kan navngive deres præst, men skriver at de ikke bruger ham. De omtaler ham som deres nye præst, og skriver, at de ikke ved om han ønsker at blive brugt i spejderarbejdet. De ved dog, at han ikke ønsker spejderfane til stede i kirken ved fx konfirmationer.

Udfordringerne kan også opstå, når kirken er usikker på spejderne, som det fx kommer til udtryk her: ”Kordegnen, som ikke sidder i XX kirke, var bekymret for, hvordan det skulle gå med familiespejd[68] lørdag formiddag i forhold til de kirkelige handlinger”

Der er oplevelser, der et sted bliver betragtet positivt, og et andet sted negativt. At have opgaver i forbindelse med gudstjenesten ses et sted som positivt, hvorimod andre beskriver det negativt, idet de føler sig som statister eller oplever, at deres deltagelse er obligatorisk.

En del af udfordringerne ligger i spændet mellem kirken og grupperne. For nogle grupper er det let at få både børn og forældre med til ting, der sker i kirken. Andre grupper oplever, at det er

[68] Familjespejd er det populære navn for events og enheder, der laver spejderarbejde for familier med børn primært i før-skole-alderen.

svært: ”vi har prøvet at deltage i spaghettigudstjenester, men oplevede at forældrene holdt spejderne hjemme de aftener”

Det er med vægt på det klassiske

Svarene og de uddybende bemærkninger peger på, at samarbejdet er meget traditionsbåret og de fleste aktiviteter, der bliver nævnt, er meget traditionelle: høstgudstjenester, BUSK-gudstjenester[69], spaghettigudstjenester. Aktiviteterne finder hovedsageligt sted på kirkens foranledning, men nogle gange sker det på spejdernes som fx: ”ved oprykning [mellem spejderenhederne] går spejderne i tårnet og ringer”

6.6 opsamling

Fra Landsmødeundersøgelsen står særligt to pointer omkring relationen mellem spejderne og kirken frem.

1. Det handler ikke om hvad man gør, men om hvordan man føler sig ”set”, mens man gør det. Jf. hvordan en grupper finder det positivt at deltage aktivet i gudstjeneste, mens en anden finder det negativ
2. Samarbejdet er relationsbåret og knyttet til relationen til præsten. Hvilket bl.a. bliver tydeligt der, hvor der mangler en relation. Jf. gruppen der svarer, at de ikke ved om den nye præst ønsker samarbejde. Det kunne tyde på at en af udfordringerne ved samarbejdet er, at det nemt går tabt ved skift af nøglepersoner som fx præsten

Når fundene fra de tre undersøgelser sammenstilles, peges der i retning af, at noget gensidigt er på spil mellem kirke og spejder. Kirken har på den ene side en mulig socialiseringsagent i spejderne. Spejderne er på den anden side iflg. deres formål en del af Folkekirken og forpligtet på at lade børn og unge møde det kristne evangelium. Spejder kan være et sted for institutionel socialisering for kirken, men der er ingen garanti for, at de er det. De to interne undersøgelser og Landsmødeundersøgelsen peger med Sherkat på, at relationen skal være i orden, før en

[69] BUSK betyder Børn, Unge, Sogn og Kirke. http://www.buskgudstjeneste.dk/hvad-er-busk/ 27. juli 2017 kl. 09:52

socialiseringen kan finde sted. Spejderne bliver tilsyneladende bedre til at opfylde deres formål, når samarbejdet med kirken er velfungerende.

7 Kirken og agenterne

Set fra religionssociologiske og religionspædagogiske vinkler kan institutionel socialisering igennem socialiseringsagent som fx kor, spejder og skole fungere, særligt hvis man er opmærksom på, at det ikke sker instrumentelt. Det kræver bl.a. at der er en relation og et tillidsforhold, og at man føler sig relevant. Spørgsmålet er, om disse socialiseringsagenter som spejder er legitime i ekkelsiologisk forstand. Den teologiske diskurs om participation findes hos Luther bl.a. i hans opgør med den katolske kirkes sacramenteforståelsen[70], men også inden for hans Stænderlæren.

7.1 Luthersk

I forbindelse med reformationsjubilæet er det blevet diskuteret ,om luthersk teologi er en teologi, der er identisk med den, Luther havde, eller om det er en teologi i forlængelse af Luther men i en 2017 kontekst. Denne opgave vælger standpunktet at det lutherske er kontekstuelt. Dette valg baseres bl.a. på introduktionen til *Lutheran Identity and Political Theology,* hvor antologiens redaktører Carl-Henric Grenholm og Göran Gunner pointerer, at der ikke findes en universel luthersk idealkirke i praksis, idet en del af det lutherske netop er, at kirken til en hver tid skal være i interaktion med, og dermed under indflydelse af, det omgivende samfund:

> ”Lutheran tradition has never been uniform. […...] One reason that Lutheran theology has been interpreted in various ways is that it is always influenced by the surrounding social and cultural context. Questions that need to be dealt with in theological reflection are of different kinds depending on the particular social context in which they are raised[71].

[70] Iflg. Luthers nadversyn er nadveren ikke et offer, der kan blive frembragt og forløst af kirken via præsten uafhængigt af menigheden, men derimod et sakramente, hvis forløsningen sker i menighedens deltagelse.

[71] Grenholm og Gunner. 2014, 1-2.

7.2 Stænderne

I CA 7 defineres kirke som de helliges forsamling, i hvilken evangeliet forkyndes rent, og sakramenterne forvaltes rettelig. Evangeliets forkyndelser og sakramenternes forvaltning kan ikke stå uden de helliges forsamling, hvilket kræver participation. De helliges forsamling er dog ikke nok. Kirke har haft brug for sine omgivelserne, hvilket Luther udtrykker igennem læren om de tre stænder, hvor kirken (*ecclesia*) udgør den ene, der til enhver tid er afhæng af de to andre; *oeconomia* og *politia*.

Læren om stænderne eller ordningerne, som Luther også omtaler dem, findes flere steder i hans skrifter[72]. De fremstår dels som urmagter og dels som handlingsfællesskaber, hvilket kan ses bl.a. af Det store Katekismus (1529) og Genesisforelæsningerne (1535 og 1536).

7.3.1 Katekismerne

I Danmark er læren om stænder blevet udbredt med Lille Katekismus, der iflg. Martin Schwarz Lausten havde en central rolle ifm. at få danskerne til at forstå den nye lutherske lære[73]. Stænderlæren er dog ikke i Luthers del af Lille Katekismus, men iflg. artiklen *To eller tre regimenter i den lutherske kaldsetik*[74] af Jørgen Stenbæk dukker de tydeligt op i kommentaren til katekismen af Erik Pontoppidan fra 1738[75]. Disse kommentarer indgik i undervisningen på lige fod med den oprindelige del af Lille Katekismus.
I Den store Katekismus møder findes i udlægningen af fjerde bud, et omrids af stænderlæren, Her fremhæves det at: ”Du skal ære din fader og din moder” omhandler flere slags fædre:

---

[72] De tre stænder er iflg. Jørgen Stenbæk også omtalt i Vom Abendmal Christi (1528), hvor de benævnes ”tre hellige ordninger og rette Guds instiftelser”, og i Von den Conciliis und Kirchen (1539).

[73] Lausten 2017.

[74] ”To eller tre regimenter i den lutherske kaldsetik? Udvikling og aktualisering i luthersk socialetik” af Jørgen Stenbæk, Religionsvidenskabeligt tidsskrift 17, 1990.

[75] ”Hvor mange Hoved-Stænder ere der til? Trende, nemlig: 1. Regieringsstanden…2. Lære-Standen….3. Huus-Standen” (bemærk rækkefølgen, der iflg. Stenbærk må ses som under påvirkning af Enevældet).

> ”Altså er der i dette bud ført tre slags fædre frem for os: slægtens, husets og landets. Desuden findes der også åndelige fædre, dog ikke som under pavedømmet […] For kun de alene er åndelige fædre, som ved Guds ord”[76]

Det giver umiddelbart fire stænder, hvor Lærestanden kun allernådigst kommer med. Slægtens og huset fader samles dog senere i det, der bliver til Husstanden. I Den store Katekismus fremstår stænderne som gode ordninger, givet af Gud og funderet på tanken om forældremyndighed, idet forældrene, forsatte og øvrigheden alle er stedfortrædere for og ansvarlige overfor Gud.

7.3.2 Genesisforelæsningerne

Genesisforelæsningerne opremser de tre ”ordninger”. Der findes i teorien en idealkirken - Aborvitae[77] - hos Luther, som dog fremstår mytologisk, idet den kun findes før syndefaldet[78]. Denne idealkirke belyses bl.a. af Vítor Westhelle, Professor i systematisk teologi ved Lutheran school of Theology i Chicago, i artiklen ”Planet Luther. Challenges and Promises for a Lutheran Global Identity”:

> “In the Genesis lectures of 1535 and 1536 Luther offers a vision of the church that also entails promises. He discusses it in the context of the institution of the “orders”. The first of them is the *eccelsia* wich is instituted with the establishment of the Shabbat. Since it precedes the *oeconomia* and the *politia*, Luther’s image of the church is on, as he says, “without walls and without any pomp*”*[79].

Efter syndefaldet har *eccelsia* fået vægge og regler da*”*the church has to borrow from the spheres of the *oeconomia* and *politia* its specific functions to build and orgnanize itself”[80]. Fra *oeconomia* låner kirken bygning og objektiv realitet og fra *politia* regler for fx inter-subjectiv

---

[76] Den Store katekimus. Oversat af Leif Grane. i Martin Luthers skrifter i udvalg Credo Forlag 1996 p 72 med henvisning til W.A. 30 1,155

[77] Livets træ som Luther iflg. Westhelle sidestiller med Kundskabens træ

[78] Syndefaldet fandt iflg. Luther sted allerede efter den første sabbat jf. Westhelle 2014, 23

[79] Westhelle 2014, 23

[80] Westhelle 2014, 24

aktion som liturgi, råd og udvalgsmøder. Kirken er afhængig af de to andre stænder for at kunne fungere, da den er en realitet og ikke et idea. Det er iflg. Westhelle årsagen til at kirken har en hybrid karakter. Den er altid en event, der sker ind i realiteten og på realitetens præmisser.

7.3.3 Urmagter og handlingsfællesskaber

Netop spændet mellem Genesiskommentaren og katekismen illustrerer, hvor megen værdi Luther tillægger de tre stænder. De er iflg. Stenbæk på en gang urmagter knyttet til det tidløse drama og kampen mod Djævelen. Samtidigt er de handlingsrelationer knyttet til det nutidige og de daglige gøremål. Stænderne er Guds gode ordninger, der er helt nødvendigt for at opretholde skaberværker og uden dem ville ”menneskeslægten … gå til grunde på grund af sin synd”[81] idet det er stændernes fælles opgave i enhver tid og kontekst, også i det daglige, at bekæmpe Djævlen.

7.4 Stænderne på reformationens tid

Læren om stænder fandtes allerede i Luthers samtid. Men han omfortolkede stænderne fra at være sociale grupper til at være handlingsrelationer:

> *”* Luthers tre stænder, husstand, øvrighedsstand og kirkestand, de kunne ikke mødes og holde stænderforsamling, og det kunne de ikke, fordi Luthers stænder ikke er adskilte sociale grupper, men handlingsrelationer. *[82]*

Denne ændring er signifikant. Luthers stænder er ikke lukkede og uafhængige af hinanden, og de indgår ikke i et hierarkisk forhold til hinanden. Luthers stænder er derimod gensidigt afhængige af hinanden og et og samme menneske udgør en betydningsfuld rolle i alle tre stænder. Husfaderen havde et kald i *oeconomia*, men han havde også kald eller roller at spille i *ecclesia* og i *politia*. At Luther ser de tre stænder som noget radikalt anderledes end middelalderens stænderlære ses også i at han iflg. Stenbæk ikke er konsekvent i forhold til, hvad han kalder disse grupperinger*:* ”Luther understreger dette ved også at kalde stænderne andet end »stænder«, nemlig ordninger, hierarkier, regimenter og urmagter*”[83]*.

---

[81] Stenbæk 1990, 62-63.

[82] Stenbæk 1990, 69

[83] Stenbæk 1990, 69

Man er iflg. Luther pligtig til at underkaste sig husfaderen. Og deraf kunne man få den tanke, at han tænker i hierarki. Men Luther tænker underkastelse anderledes, hvilket får betydning både for relationen mellem Gud og mennesker og mellem mennesker og mennesker. Luther gør op med humilitias-teologien og aflyser dermed den klassiske ydmyghed. Fra at stå i et evigt underskud, modtager vi iflg. Luther den første nåde (prima iustia) i et overskud udløst af opstandelsen[84]. Når vi har modtaget dette, er vi skyldige i at give videre til hinanden. Denne ændring kan også se i hans måde at tænke stænderne indbyrdes relation. På en gang forpligtet og afhængig af hinanden.

Stænderlærens termer har i dag andre konnotationer end de havde den gang. *Oeconomia* kan bliver tolket som økonomi, og *politia* som politiske systemer. Iflg. Westhelle går det derfor ikke an at bruge læren om stænderne deskriptivt i den vestlige kontekst. Den er dog forsat relevant, idet den iflg. Westhelle kan hjælpe os til at forstå hvad kirke er, også i 2017. For ham er kirken "The Third Space", det, der ikke er hverken det private eller det offentlige, men afhængig af og i samspil med begge.

7.4.1 Afklerikalt men ikke sekulært

At *eccelsia* mister sin særstatus som en konsekvens af Luthers tre-standlære, kan tolkes som at Luther dermed indirekte sætter gang i sekulariseringen. Det vil iflg. Stenbæk være mere relevant at tale om "institutionalisering" og "afklerikalisering", idet kirken mister sit overformynderi. Luther gør op med en hierarkisk orden, hvor den kanoniske ret styrer også det verdslige liv. Men i stedet for at oprette et nyt kirkeligt hierarki med nye/anderledes beføjelser, inddrager han *oeconomia* og *politia* som medansvarlige for *eccelsia*.

[84] En ændring der iflg. ph.d. Bo Kristian Holm knytter op på forskydningen mellem Andreas-sermonen 1516 (Sermon Die S. Andreae) og Sermon de duplici iustitia 1519, hvor den lykkes Luther "at ryste reciprokkdynamikken af sig" (Holm 2000, 108). Dette sker "ved hjælp af tanken om den første gaves overskud" (Holm 2000, 115) der gør at ydmyghed ikke er en forudsætning for "den første retfærdighed" men en konsekvens af den og en del af "den anden retfærdighed"

7.5 Stænderne Anno 2017

På dansk benævnes de tre stænder bl.a. for Lærestanden[85], Husstanden og Øvrighedsstanden, eller: kirke, hjem og stat. Som nævnt tidligere er der nogle udfordringer ved at bruge de latinske betegnelser i dag. Det gælder også for disse danske oversættelser. Derudover er der siden reformationen sker ændringer i opgavefordelingen mellem de tre stænder og der har udviklet sig nye institutionsformer (som fx foreninger), nye øvrighedsformer - både på nationalt og overnationalt plan - og nye familie- og ansættelsesformer (hvor man bl.a. kan være ansat af en et ikke-personlig juridisk enhed som fx et firma). ”Øvrighedsstandens” ansvarsområde er i en dansk kontekst nok større i dag end tidligere – på bekostning af både ”lærerstanden” og ”husstanden”. Størstedelen af tilsynet med undervisningen er flyttet til ”øvrighedsstanden”, idet kirken i dag kun er tilsynet med trosoplæringen. ”Husstanden” oppebære principielt stadigvæk ansvaret for opdragelsen, men har til gengæld mistet sin betydning som arbejdsgiver.

En mere tidssvarende oversættelse rummer dog også udfordringer. Kirken, staten og civilsamfundet kunne være en mulighed, hvis vi tolker Husstanden som alt det, der ikke er underlagt staten. En anden mulighed kunne være Kirken, GO og NGO, hvor GO står for Goverment Organisations og NGO for Non-Goverment Organisations.

Udfordringen ved at finde på nye termer er, at disse også vil blive forældet efterhånden som begreber får ny betydning og opgaver flyttes mellem de tre stænder. Ved en ny-navngivning ville der ligeledes skulle vægtes imellem ”handlingsrelationerne” og ”ur-magterne”. Jeg vælger derfor at fortsætte med de latinske begreber, med en tolkning af *oeconomia* som ”den private sfære” i bred forstand. Det, der i en dansk kontekst ofte refereres til som civilsamfundet[86], eller NGO. *Politia* bliver dermed ”den offentlige sfære” eller det offentlige.

---

[85] Når *ecclsia* oversættes med ”Lærerstanden” henviser det til at kirken oprindeligt selv stod for undervisningen eller havde tilsyn med undervisningen.

[86] Jf. Hans Hauges ”indspark” i Berlingske af 14. november 2013: ”Civilsamfundet er det sted, hvor staten ikke har kontrol, og hvor borgere frit kan samles og danne foreninger – spejdere, frikirker, frimærkeklubber, sangforeninger, boldklubber osv. Højskolen er et produkt af civilsamfundet”. https://www.b.dk/kommentarer/civilsamfundet 23 april 2017 kl 22.26

Spejder er organiseret uden om *politia,* men er dog ofte støttet af det offentlige igennem tilskud til både aktiviteter og lokaler. Dermed kan spejder betragtes som NGO og som en del af *oeconomia*. Via sin formålsparagraf kommer KFUM-Spejderne til at tilhøre de folkekirkelige NGO'er, der er samarbejdende med men selvstændige fra folkekirken i deres organisering.

7.6 Hvordan kan stænderne deltage i kirkens væren?

Stændernes funktion i forhold til kirken er fortsat den samme, som Luther fastsatte i Genesisforlæsningen. Kirken må låne af både *politia* og *oekonomia* for at blive en realitet.
Men da Luther peger på, at stænderne ikke kun er urmagter men også handlingsfællesskaber, må det betyde, at kirken ikke blot skal låne af de to andre, men også skal indgå i et samarbejde med dem.

7.6.1 De fire folkekirkelige opgaver

"[Diakonien] er en af kirkens fire grundarbejdsformer: gudstjeneste, undervisning, mission og diakoni. De fire søjler, som enhver kirke hviler på*"*. Citatet stammer fra Helle Christiansen i Kr. Dagblad. 22 maj 2013[87], og er ekklesiologisk interessant i og med at det med begrebet grundarbejdsformer peger på *ecclecia* som handlingsfællesskab. En bevidstheden om, at kirken har netop fire arbejdsformer, synes at være af nyere dato[88]. I *Praktisk Teologi* fra 1995 bruges begreberne Kirkens grundlæggende livsytringer (Martyria, Diakonia og Koinoinia) og Kirkens kommunikationsformer (Gudstjeneste, Kirkelige handlinger, Prædiken, Sjælesorg og undervisning). De fire grundarbejdsformer er repræsenteret på tværs af de to lister, men ikke sammenstillet.

---

[87] https://www.kristendom.dk/kirke-tro/diakonien-skal-fastholde-samfundet-p%C3%A5-et-anst%C3%A6ndigt-menneskesyn

[88] Der bliver fra tid til anden talt om kirkens fire søjler eller markører. Det er dog ikke entydig hvad der tales om. I nogle tilfælde hentydes der dermed til den Nikænske trosbekendelse: "*én hellig, almindelig og apostolsk kirke*". I andre tilfælde henvises der til Acta 2,42, hvor kirkens fire "kendetegn" beskrives som: "apostlenes lære og fællesskabet, ved brødets brydelse og ved bønnerne" Dansk oversættelse 1992.

I 2001 nævnes de fire opgaver i *Diakonibetænkningens* konklusion[89] og de gentages i betænkning 1477 fra 2006: *Opgaver i sogn, provst og stift. Betænkning fra Arbejdsgruppen om ændring af den kirkelige struktur Kirkeministeriet juli 2006*. Sognekirken skal dog iflg. Betænkning 1477 ikke nødvendigvis løfte disse opgaver alene:

> ”Selv om sognet og sognemenigheden er og forsat skal være fundamentet i folkekirken, er der samtidig grund til at være opmærksom på og skabe rum for de former for kirkeliv, som ikke nødvendigvis har sognemenigheden som udgangspunkt. Det gælder ikke mindst kirkens opgaver inden for undervisning, diakoni og mission, som kun til dels kan organiseres med udgangspunkt i sognet”[90].

Sognekirken har op igennem historien ikke løftet alle disse opgaver alene, og i perioder er en eller flere af opgaverne blevet løftet af andre uden om Folkekirken. Bevist eller ubevist falder dette i fin tråd med Luthers forståelse af *eccelsia*s afhængighed af *politia* og *oekonomia*. Højmessen har været kirkens domæne, mens andre gudstjenester er blevet arrangeret og afviklinger i samarbejde med andre[91]. Mission i betydningen Ydre mission lå først under *politia*[92] og siden også *oekonomia*[93]. I dag er der tale om et samarbejde mellem *oekonomia* og *ecclesia*, mens *politia* ikke længere deltager i arbejdet. Megen diakoni er begyndt under *ecclesia* og er siden overtaget af *politia* og/eller *oeconomia.* Undervisning hørte oprindeligt under *ecclesia,* og formålet var at lære børn og unge at læse, så de selv kunne læse bl.a. Fadervor og Lille Katekismus. Kirken varetog dog mest tilsynet, og med bl.a. oprettelse af rytterskolerne

---

[89] ”Diakoni – en integreret dimension i Folkekirkens liv. Betænkning fra det af biskopperne og Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og nedsatte diakoniudvalg maj 2001” findes ”Diakoni – en integreret dimension i Folkekirkens liv” af Karsten Nissen (red), Aros 2001 p 252

[90] Betænkning 1477, 8

[91] For *oeconomias* vedkommende kan der peges på lejlighedsgudstjenesterne så som BUSK-gudstjenester, Høstgudstjeneste, nytårsparade, Hubertusgudstjeneste og lejrgudstjenester og for *politia* på institutionsgudstjenester sammen med skoler, plejehjem, sygehus, forsvaret, fængselsvæsnet og Folketinget.

[92] Trankebarmission, der var det første danske missionsarbejde efter Reformationen uden for landets grænse, blev oprettet af Frederik 4.

[93] En del mission blev drevet af foreninger – dog ofte støtter af præster. Fx Det danske Bibelselskab og Det danske Missionsselskab.

overgik en del af undervisningen til *politia* og sidenhen også til *oeconomia* igennem oprettelse af de frie grund- og efterskoler samt højskolerne. *Ecclesias* rolle som tilsyn forsvandt på Folkeskoleloven af 1975, og dåbs- og trosoplæring i en glidende bevægelse flyttet fra *politias* undervisning til *ecclesia*.

Spejder spiller i mange lande en rolle i forhold til diakoni, men denne side af spejderarbejdet har i en årrække været delvist forsvundet fra arbejdet i Danmark[94]. Den er dog på vej tilbage via en fornyet opmærksomhed på ”Duty to Others”. Fire ud af fem danske spejderkorps deltager fortsat i planlægning og afvikling af gudstjenester både i kirken og i forbindelse på spejderlejre og andre arrangementer. Dele af KFUM-Spejderne har tidligere haft stor fokus på mission i betydningen mission blandt danskere, hvilket stadigvæk kan spores i formålet som bl.a. er at lade børn og unge møde det kristne evangelium.

De fleste danske spejderkorps har tradition for at være engageret i forhold til kirkelig undervisning. For KFUM-Spejdernes vedkommende er dette bl.a. sket i bevidsthed om at være en del af de folkekirkelige børne- og ungdomsorganisationer. Både igennem deres lokale arbejde med børn og unge jf. afsnit 6, men også på national plan, hvor børne- og ungdomsorganisationerne bl.a. var med i oprettelse af Folkekirkens Pædagogiske Institut (senere TPC, der i dag indgår i FUV), SUK – Samtaleforum Unge og Kirke og hjemmesiden ”detmedgud.dk”[95].

7.8 Opsamling

I en dansk kontekst er der tradition for at de kirkelige arbejdsopgaver løftes i et samarbejde mellem *ecclesia* og enten *politia* eller *oeconomia* eller begge. Om samarbejdet har været bevist ud fra en ekklesiologisk tanke er dog tvivlsomt, idet en del ændringer i samarbejdet er sket som følge af ændrede rolle hos *politia* og *oeconomia.*
Tanken om de samarbejdende stænder er dog mere end blot praktikalitet inden for luthersk ekklesiologi. Det er derimod tale om et grundvilkår for kirken i og med at den iflg. Luther kun

---

[94] Spejderne stod bag oprettelsen af bloddonerkorpset i 1930, der dog ikke kan betegnes kirkeligt diakonalt arbejde.
[95] FDF og KFUM og KFUK stod også bag oprettelsen af Konfirmandcentret, der i dag indgår i FUV. KFUM-Spejderne deltog dog ikke i dette arbejde.

kan realiseres som kirken vha. *politia* og *oeconomia*. Socialiseringsagenter bliver dermed – uanset om de tilhører *politia* eller *oeconomia* - ikke blot et ”nice-to-have” for den luthersk folkekirken, men derimod et ”need-to-have”.

8 Konklusion

Religiøs socialiseringen er tidligere foregået i et sammenspil mellem familie, skolen og kirken, idet traditionerne i familien bar en stor del. Individualisering og muligvis også privatisering af religion og tro peger på, at socialiseringen ikke længere i samme grad finder sted i hjemmet/familien, hvilket bl.a. kan ses som en forklaring på den faldende dåbsprocent af medlemmers børn.

Leth-Nissen og Trolle peger på muligheden for institutionel socialisering, om end det ikke er en garanti for valg af dåb af børn, idet flere respondenter peger på, at deres relation med folkekirken stammer fra kor, spejder eller folkeskolen. At institutioner som skolen og andre socialiseringsagenter spiller en rolle i religiøs socialiseringen understøttes af Sjöborg. Dette kan iflg. Nissen ske, da der finder socialisering sted i ethvert møde med religion, uanset om det er som en religiøs handling eller som undervisning. Socialiseringen er dog ikke instrumentel, som vist af Gustavsson. Deltagelse i korsang fører ikke uden videre til en positiv socialisering med kirken da aktiv deltagelse ikke er det samme som delagtighed.

Delagtighed eller participationen er ellers en ecclesiologisk nødvendighed hos Luther. Både inden for *ecclesia*, men også mellem *ecclesia, politia og oeconomia*. Kirken kan ikke lade sig gøre uden. Hos Modéus oplistes delagtighed som en af ti kerneværdier, men delagtighed som værdi må ikke erstattes af delagtighed som metode. Når det sker, er der en fare for at individet forsvinder som subjekt for delagtigheden og dermed for socialiseringen. Sherkat påpeger, at en socialiseringsagent kun fungere, når der er tale om en tillidsfuld relation.

Dette ses bekræfte hos KFUM-Spejderne. Der, hvor der er en god relation til kirken/præsten, er der mulighed for at der opstår bl.a. den sam-skabelse og som Iversen taler om.

Dermed kan figuren fra 4.5 tilføjes et omdrejningspunkt:

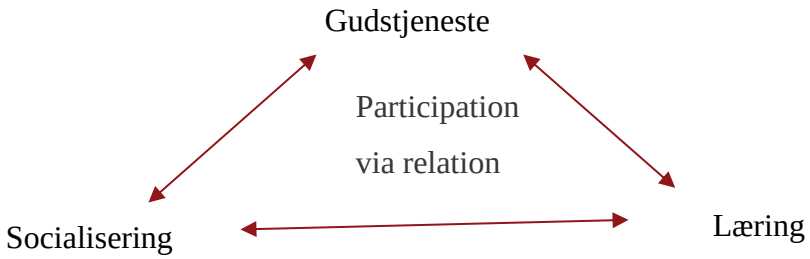

En udfordring ligge implicit i denne model, nemlig, at hvor relationen ikke findes eller ikke fungerer, kan socialiseringen falde negativt ud. Dette gælder både, hvor der er tale om en socialisering via et individ og via institutionel socialisering, som det ser dels af Gustavssons undersøgelse af korsangerne og dels af Landsmødeundersøgelsen.
En anden udfordring ved institutionel socialisering og i det hele tage i brugen af socialiseringsagenter er, som Sjöborg påpeger, at fortolkningen af, hvad kristendom, er kommer til at ligge uden for kirken og fx hos medier med kommerciel interesse eller hos skolen med en religionsvidenskabelig tilgang til tro. Dette sker dog også inden for kirken, idet korlederen bliver socialiseringsagent for korsangerne

Mulighederne for institutionel socialiseringer med kirken ligger i, at der i et vist om fang sker en religiøs socialisering både gennem undervisning, religiøse handlinger og anden relation med kirken. Børn og unge møder primært religion uden for kirken, og derfor bør kirken være bevist om sine socialiseringsagenter. Dette er dog ikke kun en sociologisk men også en ekklesiologisk nødvendighed i og med at den lutherske kirken ikke kan realiseres uden delagtighed med både individer og de to øvrige stænder

Begrænsningerne for institutionel socialisering ligger i, at den religiøse socialisering ikke sker instrumentelt. Den kan ikke sikres igennem fx aktiv deltagelse i gudstjenesten. Der kræver at der et tillidsforhold der bl.a. kommer til udtryk igennem en velfungerende relation.

Spejderne kan fungere som socialiseringsagenter, og har i deres formål forpligtet sig på at møde børn og unge med det kristne evangelium. Grupperne er dog mere tilbøjelige til at løfte denne opgave, når relationen til den lokale kirke er god. Denne relation knytter sig ofte til kontakten med præsten.

9 Perspektivering

I forlængelse af denne opgave kunne det være relevant at få større indsigt i, om den religiøse socialisering evt. kan styrkes igennem udbygning af relationen mellem kirke og socialseringsagenter – såsom spejder - hvorigennem den institutionelle socialisering kan finde sted. En undersøgelse baseret på aktionsforskning ville kunne rummer en mulighed for at blive stående i feltet mellem en religionssociologisk og religionspædagogisk analyse og en dogmatisk refleksion. Dermed vil der kunne sætte fokus på, hvad der sker i sociologisk forstand, hvordan der kan ske i en pædagogiske belysning, og hvad der bør ske i et dogmatisk perspektiv.

10 Litteratur

10.1 Særlitteratur 1500 sider

- Grenholm, Carl-Henric og Gunner, Göran (2014), ”Introduction. Lutheran Tradition in Transition” i Grenholm, Carl-Henric og Gunner, Göran (red.), *Lutheran Identity and Political Theology*. Church of Sweden Research Series 9, Picwick Publications (1-12).
- Gustavson, Caroline (2016), *Delaktighedens kris Gudstjänstens pedagogiske utmaning*. Artos (9-242)
- Harbsmeier, Eberhard og Iversen, Hans Raun (1995) ”E. Undervisning” i *Praktisk teologi.* Anis (424-461)
- Holm, Bo Kristian (2000), “Det fuldbyrdede ægteskab. ”Økonomiske” aspekter ved Luthers brug af bryllupsbilledet” i *Dansk Teologisk Tidsskrift, 63. årgang,* (100-116).
- Iversen, Hans Raun (2016), ”Participationens teologi og praksis. Deltagelsen som vilkår for kirkeligt arbejde. Teser juni 2015”, i Sarelin, Birgitta og Lindfeldt, Mikael (red.), *Den kommunikativa kyrka*. *Festskrift til Bernice Sundkvist på 60-årsdagen.* Artos (229-242).
- Lausten, Martin Schwarz (2017), *Luther og Danmark i 500 år*. Gads Forlag (1-302).
- Leth-Nissen, Karen Marie Søe og Trolle, Astrid Krabbe (2015), *Dåb eller ej? Rapport om småbørnsforældres til- og fravalg af dåb.* Det Teologiske Fakultet. Center for Kirkeforskning. Københavns Universitet (5-224).
- Modeus, Martin (2015), *Gudstjenestens kerneværdier.* Alfa. (13-324).

- Nissen, Johannes (2014), *Medvandring – indføring i teologisk religionspædagogik.* RPF (17-297).
- Sherkat, Darran E. (2003), “Religious Socialization”, i Dillon, Matt (red.), *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge University Press (151-163).
- Sjöborg, Anders (2012), ”Centralt eller perifert? Ungas kontakter med religion”, i Lövheim, Mia og Bromander, Jonas (red.), *Religion som resurs? Existentille frågor och värderingar i unga svenskars liv*. Artos (107-129).
- Stenbæk, Jørgen (1990), ”To eller tre regimenter i den lutherske kaldsetik. Udvikling og aktualitet i luthersk socialetik”, *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 17, 1990 (61-85).
- Westhelle, Vítor (2014), ”Planet Luther. Challenges and Promises for a Lutheran Global Identity” i Grenholm, Carl-Henric og Gunner, Göran (red.), *Lutheran Identity and Political Theology* Church of Sweden Research Series 9, Picwick Publications (15-29).

10.2 Håndbøger etc.

- ”Diakoni – en integreret dimension i Folkekirkens liv. Betænkning fra det af biskopperne og Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og nedsatte diakoniudvalg maj 2001” findes ”Diakoni – en integreret dimension i Folkekirkens liv” af Karsten Nissen (red.), Aros.
- Betænkning 1477. Opgaver i sogn, provst og stift. Betænkning fra Arbejdsgruppen om ændring af den kirkelige struktur Kirkeministeriet juli 2006.
- Luther, Martin (1996) *Den store Katekismus.* Oversat af Leif Grane. Credo Forlag

10.3 Undersøgelser

- Hansen, Christian Bloch (2017), *Miljøskaber – et skridt mod forandring.* Vedlagt som bilag.
- Jensen, Martin (2011), *Status på forkyndelsen - En undersøgelse af forkyndelsen og det åndelige udviklingsområde hos KFUM-Spejderne i Danmark.* Vedlagt som bilag.

11 Bilagsfortegnelse

Bilag 1 Oversigt over svar fra Landsmødeundersøgelsen

Bilag 2 Spørgeskema brug ved Landsmødeundersøgelsen

Bilag 3 KFUM-Spejdernes love

Bilag 4 *Status på forkyndelsen* af Martin Holt Jensen

Bilag 5 *Miljøskaber – et skridt mod forandring* af Christian Bloch Hansen

Bilag 6 Udtræk fra YouGov fra 2016